

Mall 15.1 Observation av elevens ämnespraktik i relation till undervisningen

Att dokumentera hur eleven tar ämnet i bruk i en konkret undervisningssituation

Vad hjälper mallen dig att göra?	Hjälper dig att dokumentera det som blir synligt och hörbart när en elev arbetar med ett konkret ämnesinnehåll: vad som sägs, görs och hur deltagandet tar form.
När använder du den?	Vid observation av en konkret lektion, uppgift eller ämnessituation. Om du själv leder undervisningen kan iakttagelser dokumenteras direkt efteråt.
Så börjar du	Avgränsa elev, ämnesinnehåll och situation. Följ både undervisningen och elevens svar på den. Skriv konkreta iakttagelser före tolkningar.
Tänk på	Observationen ger inte säker kunskap om vad eleven tänker eller varför eleven handlar på ett visst sätt. Skriv exempelvis "läser instruktionen två gånger och tittar på grannen" snarare än "förstår inte instruktionen". Elevens perspektiv undersöks senare i dialog. Använd avidentifierade arbetsanteckningar när material delas utanför ansvarig verksamhet.

Dimension	Vad sker i undervisningen?	Vad gör/säger eleven i relation till detta?	Stöd för konkret observation	Anteckningar
Säganden	Vad sägs i undervisningen? Vilka ord, begrepp, frågor och instruktioner hörs? Vad säger eller frågar eleven?	Vilka uttryck använder eleven? När svarar, frågar, upprepar, omformulerar eller blir eleven tyst?	Tidpunkt, konkret replik/händelse, vad som hände precis före och efter.	
Göranden	Vilken uppgift eller aktivitet pågår? Vilka material, representationer och verktyg används?	Hur börjar eleven? Vad gör eleven steg för steg? Vad gör eleven när arbetet går vidare, stannar eller byter riktning?	Notera konkreta handlingar, väntan, blickar, rörelser, materialanvändning och övergångar.	
Relateranden	Hur organiseras arbete, ansvar och deltagande? Vilka andra deltar i situationen?	Vem vänder sig eleven till? Hur svarar eleven på initiativ, hjälp, frågor eller grupparbete? När tar eleven initiativ, väntar, bidrar eller drar sig undan?	Notera vad deltagarna gör i relation till varandra, uppgiften och ämnet utan att tillskriva motiv.	

Situationer att återvända till

Markera 1–3 konkreta situationer som kan vara värdefulla att undersöka tillsammans med eleven. Skriv vad du ännu inte vet och vilka frågor observationen väcker.

Mall 15.2 Visuellt praktiktilltälltativ i dialog med eleven

Att tillsammans synliggöra elevens ämnespraktik och villkor som gör skillnad

Vad hjälper mallen dig att göra?	Hjälper eleven och den professionella att tillsammans bygga en visuell bild av hur eleven förstår, arbetar och deltar i ett konkret ämnesområde – både det eleven kan och får till och det som är svårt eller skört.
När använder du den?	Efter en konkret observation, elevberättelse eller praktiktilltälltativ. Mallen används som gemensamt arbetsverktyg i dialogen med eleven.
Så börjar du	Skriv ämnespraktiken i mitten, till exempel ”min matematikpraktik i geometri”. Bygg sedan bilden en dimension i taget. Inne i de tre dimensionerna skriver ni elevens säganden, göranden och relateranden. Utanför skriver ni konkreta villkor som eleven och du uppmärksammar som betydelsefulla.
Tänk på	Följ elevens berättelse och språk. Sök aktivt efter kunnande, fungerande strategier och situationer där eleven kommer vidare – inte bara svårigheter. Markera inte ett villkor som möjliggörande eller begränsande utan stöd i samtalet och underlaget. Bilden är en gemensam nulägesbild, inte ett omdöme om eleven.

Arbetsgång tillsammans med eleven

1. Välj en konkret ämnessituation

Vad ska vi prata om? Vad arbetade du med?

2. Säganden – språklig dimension

Vad kan du förklara eller sätta ord på? Vilka begrepp använder du? Vad blir tydligt? Vad är svårt att förstå eller uttrycka?

3. Göranden – fysisk dimension

Vad kan du göra och vilka strategier använder du? Hur börjar du och hur kommer du vidare? Vad gör du när du fastnar?

4. Relateranden – social dimension

Hur är det att delta i arbetet? När känner du dig säker eller delaktig? Vem arbetar du med eller söker stöd hos? När blir deltagandet svårt?

5. Villkor runt praktiken

Vad runt undervisningen verkar göra det lättare eller svårare att förstå, arbeta och delta? Exempel kan vara språk, tid, tempo, material, plats, arbetsform, grupproller eller relationer.

6. Kontrollera bilden tillsammans

Vad vill eleven lägga till, flytta eller ändra? Vad visar bilden om det eleven kan och får till? Vad behöver fortfarande undersökas?

ARBETSYTA – ELEVENS VISUELLA PRAKTIKNARRATIV

Infoga här samma grundbild med de tre överlappande dimensionerna som används för visuella praktiknarrativ. Anpassa mitten så att elevens aktuella ämnespraktik kan namnges. Säganden, göranden och relateranden skrivs inne i dimensionerna; villkor som möjliggör eller begränsar skrivs utanför.

Ämnespraktik: _____ Datum: _____ Dokumenterad tillsammans med: _____

Mall 15.3 Underlag och undervisningens villkor

Att bredda förståelsen av det som framträder i elevens ämnespraktik

Vad hjälper mallen dig att göra?	Hjälper dig att samla och relatera olika typer av underlag som kan bidra till förståelsen av undervisningens villkor.
När använder du den?	När elevens ämnespraktik har synliggjorts genom praktiktillräknelser och dialog och du behöver undersöka sammanhanget runt det som framträtt.
Så börjar du	Utgå från en konkret fråga eller ett mönster i praktiktillräknelserna. Välj bara underlag som kan bidra till att undersöka frågan. Notera vad materialet faktiskt visar innan du formulerar möjliga villkor.
Tänk på	Ett underlag är inte en förklaring i sig. Tidigare kartläggningar eller utredningar ska inte användas som facit för den aktuella situationen. Skilj mellan vad materialet visar, vad du tolkar och vad som fortfarande är oklart. Hantera identifierbara elevuppgifter endast i verksamhetens godkända system; använd oidentifierat material i externa eller generativa AI-tjänster.

Typ av underlag	Vad framträder i materialet?	Vad tillför detta till förståelsen av det som framträtt i elevens ämnespraktik?	Frågor / vad behöver undersökas vidare?
Styrdokument (ämnes-/kursplan, centralt innehåll, mål)	Vad betonas i innehåll, kunskaper och mål? Vilka språk- och handlingskrav uttrycks?		
Undervisningsmaterial (uppgifter, läromedel, instruktioner, representationer)	Hur är innehållet formulerat och representerat? Vilka arbetssätt förutsätts?		
Bedömningspraktik (kriterier, respons, återkoppling, sätt att visa kunskaper)	Vilka sätt att uttrycka eller visa kunskaper får utrymme? Hur kommuniceras kvalitet och progression?		
Organisering (tid, tempo, rum, gruppstruktur, resurser)	Hur organiseras arbetet? Vilka materiella och tidsmässiga villkor blir synliga?		
Normer och förväntningar (självständighet, tempo, deltagande, hjälp)	Vad verkar tas för givet om hur man arbetar, frågor, deltar eller kommer vidare?		
Tidigare elevunderlag (endast när relevant och rättssäkert hanterat)	Vad visar underlaget om tidigare situationer, arbete eller kunskaper? Vad kan det inte säga om den aktuella praktiken?		
Annat underlag	Vad tillför detta material?		

Mall 15.4 Att undersöka villkoren för elevens ämnespraktik

En sammanhållen analys genom ämne, didaktik och specialpedagogik

Vad hjälper mallen dig att göra?	Hjälper dig att undersöka hur ämnesmässiga, didaktiska och specialpedagogiska villkor tillsammans kan möjliggöra eller begränsa elevens sätt att förstå, arbeta och delta i ämnet.
När använder du den?	När praktiktillräckligt, elevdialog och relevanta underlag har gjort ett mönster eller en fråga synlig som behöver analyseras.
Så börjar du	Välj ett konkret fenomen i elevens ämnespraktik. Prova samma fenomen genom ämnet, didaktiken och specialpedagogiken och genom KD-, ME- och SP-arrangemang. Skriv bara där underlaget ger stöd.
Tänk på	Ämne, didaktik och specialpedagogik är tre perspektiv på samma situation – inte tre separata lådor. KD-, ME- och SP-arrangemang ska inte kopplas mekaniskt till säganden, göranden och relateranden. Analysen ska hållas prövande och relationell, inte diagnostisera eleven.

Praktik / ämnesområde: _____ Det jag vill förstå: _____

Perspektiv	Kulturella & diskursiva arrangemang (KD)	Materiella & ekonomiska arrangemang (ME)	Sociala & politiska arrangemang (SP)
ÄMNET	Vilka ämnesbegrepp, språkformer, kunskapstraditioner eller föreställningar om kunskande verkar forma situationen? Vad i underlaget stödjer detta?	Vilka ämnesspecifika material, representationer, redskap, procedurer, tider eller rum verkar forma vad eleven kan göra och visa?	Vilka normer för legitimt kunskande och deltagande verkar finnas? Vilket handlingsutrymme får eleven att bidra med och utveckla ämneskunskande?
DIDAKTIKEN	Vilka idéer om undervisning, lärande, progression, instruktion och återkoppling verkar forma situationen?	Hur organiseras uppgift, tid, tempo, rum, material, resurser, arbetsformer och övergångar?	Hur organiseras deltagande, ansvar, initiativ, respons och stöd? Vilka roller och förväntningar verkar vara i spel?
SPECIALPEDAGOGIKEN	Vilka sätt att förstå och tala om svårigheter, stöd, olikhet, självständighet, delaktighet och tillgänglighet verkar vara i spel?	Hur organiseras tid, rum, resurser, hjälpmedel och alternativa vägar in i arbetet? När och hur blir stöd praktiskt tillgängligt?	Hur formas ansvar och handlingsutrymme när eleven behöver mer tid, stöd eller en annan väg in? Vilka sätt att delta får erkännande?

Håll samman analysen

- Vilka arrangemang verkar stödja elevens sätt att förstå, arbeta eller delta?
- Vilka arrangemang verkar begränsa eller göra praktiken skör?
- Vilka delar av ämnespraktiken tycks lämnas utan tillräckligt stöd?
- Hur hakar ämnesmässiga, didaktiska och specialpedagogiska villkor i varandra?
- Vad i underlaget stödjer analysen? Vilka alternativa tolkningar finns? Vad vet vi ännu inte?

Prövande analys:

Mall 15.5 Sammanställning av villkor och mönster

Att samla vad undersökningen visar – och vad som fortfarande är oklart

Vad hjälper mallen dig att göra?	Hjälper dig att sammanställa analysen utan att göra om den. Fokus ligger på mönster i elevens ämnespraktik och på vilka samverkande villkor som framträder som stödjande, begränsande eller otillräckligt belysta.
När använder du den?	När analysen i 15.4 är genomförd och du behöver skapa ett överblickbart underlag för fortsatt professionellt eller kollegialt arbete.
Så börjar du	Börja med det som undersökningen faktiskt ger stöd för. Sammanfatta elevens sätt att förstå, arbeta och delta och för sedan in de villkor som återkommer i analysen.
Tänk på	Detta är en syntes, inte ett beslut om eleven och inte en åtgärdsplan. Skriv även vad som är motsägelsefullt eller ännu inte känt. Nästa kapitel sätter elevens ämnespraktik i relation till undervisningspraktiken.

Sammanställning	Stödfrågor	Mönster / vad analysen ger stöd för	Underlag som stöder formuleringen
Vad kännetecknar elevens ämnespraktik?	Vad visar underlaget om sådant eleven kan, förstår och får till? Vilka strategier eller sätt att arbeta använder eleven? Hur tar deltagandet form?		
Villkor som möjliggör	Vilka villkor återkommer som stöd för elevens sätt att förstå, arbeta eller delta?		
Villkor som begränsar	Vilka villkor återkommer som hinder eller gör praktiken skör?		
Delar som tycks sakna stöd	Vilka delar av ämnespraktiken tycks inte mötas av tillräckliga språkliga, materiella eller sociala villkor?		
Samspel mellan villkor	Hur verkar ämnesmässiga, didaktiska och specialpedagogiska villkor förstärka, motverka eller förändra varandra?		
Vad vet vi ännu inte?	Vilka frågor är fortfarande öppna? Finns motstridiga underlag eller alternativa tolkningar? Vad behöver undersökas vidare?		

Samlad formulering inför fortsatt arbete

Skriv 3–6 meningar som sammanfattar vad som blivit synligt om elevens ämnespraktik och de villkor som formar den. Undvik individförklaringar och åtgärdsförslag i detta steg.